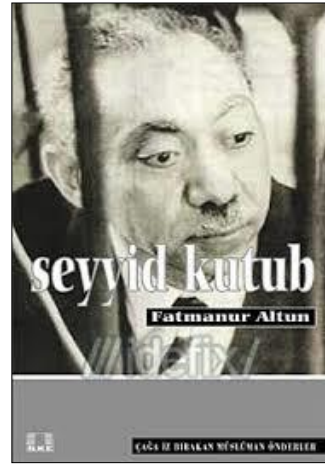

Fatmanur Altun, *Seyyid Kutub*, İlke Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 144 s.

Tamer YILDIRIM *

<http://dx.doi.org/10.14395/jdiv157>

Seyyid Kutub'un (1906-1966) hayatı ve görüşleri bilinmeden ve anlaşılmeden çağdaş Arap Dünyası ile Mısır'daki hareketlerin temellerine ve burada gelişen İslamcılık düşüncesine tam olarak vakıf olmak mümkün değildir. Çünkü pek çok kişiye göre Kutub, modern İslam dünyasındaki İslami hareketlerin en önemli düşünürüdür. Bunun nedenlerinden biri İslam coğrafyasında etkin olan uzun sömürgecilik döneminin ve Batıcı elitlerin İslam ülkelerindeki faaliyetlerinin ardından İslam toplumlarını etkileyen temel problemler hakkında İslamî bir bakış getiren kapsayıcı, sofistike bir düşünce sistemi inşa edip bunun hala kullanılıyor olmasıdır. Onun etkisinin sebeplerinden bir diğeri de hem kendi öz kaynaklarına hem de Batıya, Batılı bilgi ve değerlere vakıf olmasıdır. Ayrıca Kutub'un söylemi etkileyici bir özgüven içermektedir ki, bu surumda son iki yüzyıldır yenilgi halinde olan bir coğrafyanın insanları için öz değerlerinin gücünü ve mahiyetini fark etmenin önemi yadsınamaz (s. 140). Kutub yaşadığı çağdaki Müslümanların modern dünya karşısında mevzilerini geri alabilmeleri ve yeniden üstün konuma gelebilmeleri için önce kendilerine güvenlerini yeniden kazanmaları gerektiğini, bunun için de kendi değerlerinin gücünü fark etmelerinin altını özellikle çizer (s. 110). Bu noktada şu soru sorulabilir: Kutub Batıyı iyi bilirken bağlıları niçin aynı (b)ilgiye sahip değil? Dolayısıyla Kutub'u gerçekten anlamak isteyenlerin onun beslendiği kaynaklara da müracaat etmesi gerekir.

Her insanın hayatında dönüşümler ve değişimler olduğu gibi Kutub'un

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Ü. İlahiyat Fakültesi.

hayatında da olmuştur. Farklı değerlendirmeler olmasına rağmen hayatı genel olarak iki kısma ayrılır: Müslüman Kardeşler öncesi ve Müslüman Kardeşler sonrası. Bu dönemler içinde de görüşleri değişmiştir. Siyasi alandaki fikirleri de buna uygun bir niteliğe sahiptir. Kutub önce Veff sonrasında Sadiyye partisine katılmış ve son olarak işgal ve monarşi karşıtlığı noktasında Veff ile benzeşen ancak Veff'in laik ve milliyetçi söyleminden farklı olarak İslami bir canlanmayı kendisine amaç edinen Müslüman Kardeşler Cemiyetine katılmıştır. Müslüman Kardeşler belirttiğimiz gibi Kutub için bir dönüm noktasıdır. Buradaki ilişkide hem etkilenme hem de daha fazla etkilene durumu söz konusudur. Hasan el-Benna her ne kadar Müslüman Kardeşlerin kurucusu olsa da cemiyeti düşünsel bir yapıya getiren Kutub olmuştur. Kutub bu anlamda daha çok bir düşünce adamıdır. Bundan dolayı o sadece Müslüman Kardeşler üzerinde önemli bir etki yapmakla kalmamış kendinden sonra gelen İslami hareketler için de gerekli düşünsel gıdayı sağlamıştır (s. 108-109). Fakat el-Benna'dan sonra başa geçen Hasan el-Hudaybi, Kutub öldükten sonra yazdığı *Davetçiyiz Yargılayıcı Değil* eseriyle Kutub'un cemiyet içinde yayılmış olan görüşlerini değiştirmeye çalışmış bunun sonucunda cemiyetten ayrılan ve Kutub'un görüşlerini benimseyen kişiler farklı cemaatleri kurmuşlardır.

Kutub Mısır'ın çalkantılı dediğimiz bir dönemde yaşamış ve hayatı buna göre sürekli değişimleri gerekli kılmıştır. Örneğin Müslüman Kardeşler, Hür Subaylara ve Cemal Abdunnasır'a krallığın devrilmesi için destek olmuştur. Kutub, bu darbeyi yürekten desteklemiştir (s. 67). Bunun yanında kendisi ABD'ye gönderilmiş ve burada edindiği tecrübeler onu oldukça etkilemiştir. Bu konuyla ilgili yazdığı değerlendirmeler bakınca şunları görürüz: Kutub en temelde Amerikan toplumunun maddeci olduğuna ve barışçı bir halk olduklarına dair iddialarına rağmen savaş sever oldukları görüşündedir. Amerikalıları hedonist ve ırkçı olarak değerlendirir ve Amerikan toplumunun teknik ve sınai gelişmişliğine rağmen aslında ilkel bir toplum olduğu tespitini yapar (s. 45-8). Ayrıca Amerikalıların zevkten yoksun, seküler, bireyci ve kapitalist Batı medeniyetinin zirve noktası olarak görür ve şunu sorar: "Bu insanlığa örnek kurtuluş reçetesi olarak sunuluyor peki bu örnek medeniyet insanlığı kurtuluşa erdirebilir mi?" (s. 50-51). Kutub, Amerika seyahatinden sonra İslam'ın bir inanç ve ideoloji olarak üstünlüğüne, İslami bir uyanışın gerekliliğine, Batı'nın İslam'a karşı derin bir nefret beslediğine, Batı medeniyetinin, İslam'ın ahlaki ve siyasi yenilenmesine temel olarak alınamayacağına, materyalizmin onu içselleştiren insanları

yıkıma sürüklediğine, Müslümanların bugünde yarında başarı için kendilerine güvenmeleri gerektiğine ve İslam'ın siyasi ve ahlaki yenilenme ve güçlenme için takip edilecek tek doğru yol olduğuna dair düşüncesini daha da pekiştirdi (s. 52). Kutub, Müslüman toplumun derin bir krizle karşı karşıya olduğu tespitinden sonra krizin kaynaklarını ortaya koyarak, bu çerçevede Batı'nın hâkim siyasi güç olarak temayüz edişi ile toplumun açmazı arasındaki bağlantıyı fark etmiş ve çözüm arayışı içerisine girmiştir (s. 138).

Mısır'da 1952 yılında Hür Subaylar adı verilen grup tarafından milli devrim gerçekleşikten sonra devrimin oluşturduğu yeni elit tabakası ile Müslüman Kardeşler arasında egemenlik kavgası başlamıştır. Bunu Mart 1954 trajedisi takip etmiştir. Mensupları hapselere atılmış, işkencelere maruz kalmışlardır. Bu gelişmeler neticesinde, zamanında *İslam'da Sosyal Adalet*, *İslam ve Kapitalizm Savaşı*, *İslam ve Dünya Barışı* gibi eserlerin müellifi olan Kutub, *Yoldaki İşaretler*'in yazarı olan Kutub'a dönüşmüştü. Müslüman Kardeşler'in başına gelen bu olayların ardından zindanlarda; laiklik, liberalizm, sosyalizm, Marksizm, milliyetçilik ve diğer tüm ideolojileri kökten reddeden öfkeli ve intikamcı bir hareket ortaya çıktı. Artık bu hareket her şeyi yıkıp yeniden inşa etmek istiyordu; küfür toplumunu yıkıp iman toplumunu inşa etmek, cahiliyeye son verip İslam'ı getirmek istiyordu.

Konuyu daha iyi anlayabilmek için belirttiğimiz kitapların kısaca içeriğine bakacak olursak: Kutub'un *İslam'da Sosyal Adalet ve Dünya Barışı ve İslam* adlı eserleri İslamiyet'in modern dünyaya vereceği bir cevabın olduğu ve yirminci yüzyılın Batı tasallutu ile karşı karşıya olan İslam dünyası için özlenen bir ideoloji olduğunu vurgulamak üzere kaleme alındı (s. 65). Kutub, sosyal adaletin İslam'ın insanlığa vadettiği en önemli hedeflerden biri olduğunu ısrarla vurgulamıştır. İslam'ın gerçekleştireceği sosyal adalet yalnız Müslüman halk için değildir, aynı topraklar üzerinde yaşayan insanlar din, dil, renk ve ırk ayrımı gözetilmeden bu adaletten yaralanacaklardır (s. 129). Kutub, *Dünya Barışı ve İslam* adlı kitabında barışın prensip, savaşın ise bir zaruret olduğunu söyler. Ayrıca sağlam yıkılmaz bir hürriyet kurulduğunda gerçek adalet yayılıp kimsenin kimseye saldırmadığı, köle olarak kullanmaya kalkmadığı zaman kendilerini koruma gücüne sahip olmayan zayıfların emniyeti temin edildiğinde İslam savaşı yasaklayacağını ve barışa çağıracağını belirtmiştir (s. 121).

1957 yılında Müslüman Kardeşler'e karşı yapılanlar Kutub'un Mısır hükümetinin meşru bir hükümet olmadığı yönünde düşünmesine sebep

oldu. Bu dönemde Modern toplumları çözümlerken cahiliye kavramını kullanan Mevdudi'den bu kavramı ödünç aldı ve kendi oluşturduğu düşünme biçiminin temel kavramlarından bir haline getirdi (s. 81). Buna göre yeryüzünde en temelde iki düzen hâkimiyet ve egemenlik için mücadele etmiştir. Bunlardan biri İslami düzen diğeri cahili düzendir (s. 115). Kutub, cahiliye kavramının yardımıyla kapsayıcı bir çözümleme aracına kavuşmuştur. Böylece karşı çıktığı şeyi kapitalizm, komünizm ya da başka her hangi bir şeyle adlandırma gereği duymaksızın İslami olmayan her düzeni ve sistemi cahili olarak tanımlama ve bunun karşısına insanlığın kurtuluş reçetesi olarak İslami düzeni koyma imkânını elde etmiştir (s. 136). Yazarın özellikle radikal olarak adlandırılan kişi ve grupların el kitabı haline gelen ve bir manifesto tarzında yazılan *Yoldaki İşaretler* adlı eseri cahiliye toplumları olarak tanımladığı toplumların yapısal özelliklerini ve İslam toplumunun söz konusu toplum yapıları ile mücadele ederken nasıl bir yöntem takip etmesi gerektiği gibi konuları irdelemiştir (s. 82). Kutub, cahili düzenlerin halkın egemenliği, komünizm, kapitalizm, diktatörlük veya demokrasi adı altında olsalar da özünde İslami düzenle bir alakalarının olmadığını bu nedenle kaynağı itibarı ile Allaktan olmayan her düzenin cahili olduğunun altını çizer ve günümüzdeki tüm toplum türlerini cahiliye olarak tanımlar. Komünist, putperest, Yahudi ve Hıristiyan toplumlarını son olarak bazı İslam toplumlarını cahiliye sınıfı içerisinde değerlendirir. Müslüman toplumları cahili olarak nitelendirmesinin nedenini onların yaşama biçimlerinde Allaha kulluk ilkesini benimsememeleri, görünürde Allah'tan başkasının tanrılığını kabul etmemekle birlikte ulûhiyet haklarını Allaktan başkasına izafe etmeleriyle açıklar (s. 116-7). Bu eser onun Mısır zindanlarında işkence gördüğü bir esnada yazıldı. Dolayısıyla yazarının onun sahiplenme ve revize etme imkânı olmadı. Unutulmamalı ki, Kutub, sadece *Yoldaki İşaretlerin* yazarı değildir. Diğer eserlerini de görmek gereklidir. Çünkü onun yazıları Kur'an eksenli bir bakış açısını modern dünyanın dinamiklerine uygun olarak yorumlama ve bu çerçevede bir sistem inşa etme amacına matuftur. Kutub, bunu yaparken öncelikle belli kavramlar aracılığıyla savunusunu yaptığı dünya kurgusunu anlaşılır kılmaya çalışmış bu çerçevede genellikle Kur'an'daki bazı kavramları kullanmıştır. İslam tarihi içerisinde kendilerine daha önce de başvurulmuş olan bu kavramları yeniden ele alarak modern bağlamın içerisine yerleştirmiş ve onları dinamik bir biçimde yorumlayarak kendi sisteminin kurucu öğeleri haline getirmeye çalışmıştır (s. 112-113). Kutub, savunduğu sistemin siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel, ahlaki, felsefi ve hayatın her alanı ile ilgili önerilerini ortaya koymuştur. İslam'ın önerdiği ekonomik

yapıdan İslam'ın dünya barışına ilişkin yaklaşımına, İslami bir toplumda azınlıkların durumuna, mülkiyet ve servet dağılımına, emek-ücret ilişkisine, ailenin yeri ve önemine varana dek geniş bir yelpazede görüşlerini belirtmiştir (s. 112). Sonuç olarak Kutub'un idam edilmesi onun fikirlerinin yayılmasını engellememiş daha geniş bir coğrafyaya yayılmasına sebep olmuştur.

Burada değerlendirdiğimiz eserde karşılaştırma ve eleştiriye tabi tutma işlemi tam olarak yapılmamıştır. Şöyle ki, özellikle *Yoldaki İşaretleri* dini açıdan durumumuzu değerlendirmede ölçüt olarak aldığımızda nasıl bir konumdayız. Yani bizler en nihayetinde cahili bir toplum içerisinde miyiz? Uluhiyet anlayışımız sorunlu mu? Dolayısıyla imanımızın varlığı ne durumda? Bunun anlamı bizim de iman konusunda sorunlu olduğumuz demek değil midir? Yani bu kitabın gittiği yol bizi nereye götürür? En azından bu konu tartışılmalıydı. Kitapta bizzat konusuyla alakası olmayan bazı konulara da değinilmektedir. Örneğin ilk biyografi yazarlığının nasıl başladığı ve sömürgecilik tarihi gibi konular yer almaktadır. Ayrıca Müslüman Kardeşler Cemiyeti anlatılırken büyük ölçüde Seyyid Kutub ile ilintilendirilmeden anlatıldı. Oysa Kutub'un rolü daha genişletilerek verilmeliydi. Fakat bu konularda çeviri eserler yerine telif eserleri üretecek bir duruma gelmiş olmak da sevindirici bir durumdur.